

Развіццё краязнаўства ў Беларусі ў міжваенны перыяд

Развіццё краязнаўства ў БССР

У гады Першай сусветнай вайны, рэвалюцыі і ваеннай інтэрвенцыі сістэматычнай краязнаўчай працы не вялося. Л. Аляксееў сведчыць, што краязнаўчыя арганізацыі тады ўтвараліся стихійна. У Слуцку, некалькіх вёсках Ігуменскага павета з'явіліся краязнаўчыя таварыствы і гурткі. У Мінску дзеячамі беларускага нацыянальнага руху было створана некалькі грамадскіх арганізацыяў, якія ўздымалі пытанні аховы гісторыка-культурнай спадчыны: таварыства беларускай культуры «Прасвета», беларускае культурна-асветнае таварыства «Бацькаўшчына», моладзевыя арганізацыі. У польскім краязнаўчым часопісе «Зямля» паведамлялася, што ў кастрычніку 1918 г. у Мінску ўзнікла Польскае таварыства прыцяглаў навук, у ліку секцыяў якога была і краязнаўчая. Прысутнасць на сходзе 80 чалавек сведчыць аб зацікаўленасці мінчанаў у развіцці і папулярызацыі навуковых даследаванняў. З перапынкамі таварыства вяло краязнаўчую і архіўную працу і ў 1920 г. Краязнаўчы кірунак прысутнічаў у дзейнасці Мінскага таварыства гісторыі і старажытнасцяў (1919, 1920–1925), сябрамі якога былі У. Пічэта, М. Янчук, П. Харламповіч, настаўнікі і аматары гісторыі. Разам са стварэннем новага ў краязнаўстве, на жаль, мелі месца факты разбурэння набыткаў шматгадовай дзейнасці. Так, у пачатку 1920-х гг. у Віцебску былі знішчаныя бібліятэка і музейная калекцыя Віцебскага аддзялення маскоўскага Археалагічнага інстытута і закрыты сам інстытут, бібліятэка і калекцыя царкоўных старажытнасцяў, створаныя А. Сапуновым і Е. Раманавым.

Стварэнне БССР мела велізарнае культурна-гістарычнае значэнне для беларускага народа. Абвешчаныя камуністычнай партыяй і савецкім урадам новыя сацыяльныя ідэалы, нацыянальна-культурнае разняволенне беларусаў, як і іншых этнічных меншасцяў Расійскай Імперыі, выклікалі ў 1920-я гг. незвычайны грамадскі ўздым, інтарэс да гісторыі, беларускай мовы і культуры. Менавіта ў гэты перыяд была створаная выдатная беларуская мастацкая літаратура, расквітнелі мастацтва, навука, краязнаўчы рух. Гарадская і вясковая інтэлігенцыя, навучэнцы, студэнты аб'ядноўваліся для вывучэння сваіх родных мясцінаў, вучоныя распрацоўвалі гістарычны і сучасныя аспекты рэгіяна-

знаўства. Так, у Слуцкім павятовым аддзеле народнай адукацыі ў 1922 г. была створаная павятовая камісія беларусказнаўства, якая ставіла задачы вывучэння і даследавання Беларусі, і асабліва Слуцкага краю. Члены камісіі праводзілі экспедыцыі па вёсках, пад час якіх было зроблена больш за 2 000 замалёвак народнага арнаменту, сабраныя гістарычныя каштоўнасці, напрыклад, партреты князёў Алелькавічаў. Са збораў камісіі вядзецца гісторыя Слуцкага краязнаўчага музея. Праз год камісія беларусказнаўства была рэарганізаваная ў Слуцкае павятовае таварыства краязнаўства.

Краязнаўчы рух у БССР у міжваенны час у арганізацыйным аспекце ўяўляў складаную сістэму. Асноўнымі кампанентамі яе былі грамадскі краязнаўчы рух, прадстаўлены краязнаўчымі арганізацыямі розных узроўняў, дзяржаўнае краязнаўства, якое вялося навуковымі, гаспадарчымі, культурнымі ўстановамі, у т.л. бібліятэкамі, ВНУ, школьнае краязнаўства, краязнаўчы друк.

Адметнымі і ўзаемазалежнымі рысамі краязнаўства ў БССР былі яго масавасць і дзяржаўная падтрымка. Дзяржаўная падтрымка ў 1920-я гг. дабратворна паўплывала на развіццё краязнаўства, фармаванне яго новых кірункаў, надала яму вялікі размах, шматлікі колькасны склад удзельнікаў абумовілі асаблівае арганізацыйнай структуры. Але пад уплывам змены дзяржаўнага курса ў адносінах да палітыкі беларусізацыі ў канцы 1920-х гг. улады стварылі атмасферу, небяспечную для краязнаўчай дзейнасці, арганізавалі рэпрэсіі супраць краязнаўцаў.

Грамадскі краязнаўчы рух і краязнаўства ў цэлым у БССР на працягу 1923–1936 гг. узначаліся Цэнтральнае бюро краязнаўства (ЦБК). ЦБК, створанае ў канцы 1923 г., з'яўлялася самастойнай структурнай адзінкай Інбелкульта – галоўнай шматгаліновай навуковай установы рэспублікі. Функцыянаванне ў складзе Інбелкульта паказвала важнасць краязнаўства як галіны даследчай дзейнасці. Першапачаткова ў склад ЦБК былі ўведзеныя вядомыя вучоныя – географы А. Смоліч, М. Азбукін, гісторыкі У. Пічэта, В. Друшчыц, аграрнік С. Скандракоў (сакратар), прадстаўнікі ад Галоўпалітасветы і іншых арганізацыяў. Значны асабісты ўклад у стварэнне ЦБК унёс першы старшыня Інбелкульта

грамадска-палітычны дзеяч і вучоны-мовазнавец С. Некрашэвіч. Стварэнне ЦБК пры Інбелкульце паказвала, што за ўзор цэнтра краязнаўчага руху быў узяты вопыт РСФСР, дзе ў 1922 г. пачалася дзейнасць Цэнтральнага бюро краязнаўства пры Расійскай акадэміі навук.

У 1925 г. быў абраны новы склад ЦБК, куды ўвайшлі П. Вілянстовіч (старшыня), Р. Шукевіч-Трацякоў (намеснік старшыні), С. Скандракоў (сакратар), В. Друшчыц, М. Азбукін, І. Сербай, Кандрат Крапіва, прадстаўнікі ад секцыяў Інбелкульта, Саюза працаўнікоў асветы, БДУ, Сельскагаспадарчага інстытута, Цэнтральнай статыстычнай управы, Галоўпалітасветы, Цэнтрархіва і іншых арганізацыяў.

Кіраванне дзейнасцю ЦБК і яго фінансаванне ажыццяўлялася Прэзідыумам Інбелкульта, перад якім ЦБК трымала справаздачы. Задачы і змест працы ЦБК вызначаліся яго статутам, які быў зацверджаны ў 1928 г. Прэзідыумам Інбелкульта. ЦБК праводзіла пленумы, з'езды і канферэнцыі. Узначальвалі ЦБК дзеячы; здольныя рэалізаваць дзяржаўныя інтарэсы і бягучы ідэалагічны курс, – П. Вілянстовіч, М. Бялуга, В. Серафімаў. У самыя плённыя перыяд існавання ЦБК, 1925–1929 гг., яго старшынёй быў Павел Вілянстовіч, буйны партыйны і дзяржаўны дзеяч. Адным з самых актыўных быў вучоны сакратар ЦБК М. Каспяровіч. Частая змены старшыняў паказваюць хісткую, залежную ад унутранага ідэалагічнага курса, сітуацыю ў арганізацыйным цэнтры краязнаўства.

Асноўнымі кірункамі дзейнасці ЦБК былі: арганізацыя краязнаўчага руху і кіраванне ім, каардынацыя краязнаўчай дзейнасці, арганізацыя навуковых краязнаўчых даследаванняў.

ЦБК узначаліла фармаванне сеткі краязнаўчых таварыстваў, рэгістравала іх, спрыяла вырашэнню найважнейшых пытанняў краязнаўчага руху. У 1924 г. было зарэгістравана 19 краязнаўчых арганізацыяў: Віцебскае і Магілёўскае акруговыя, Сенненскае, Бешанковіцкае, Лёзненскае раённыя і іншыя, але колькасць іх бесперапынна павялічвалася, што выклікала патрэбу абмеркаваць праблемы краязнаўства на рэспубліканскім узроўні. З мэтай вырашэння галоўных задач, напрамак і формаў краязнаўчай працы пад кіраўніцтвам ЦБК адбыліся два Усебеларускія краязнаўчыя з'езды і тры канферэнцыі. У акругах і раёнах склікаліся рэгіянальныя краязнаўчыя канферэнцыі, на якіх абмяркоўваліся актуальныя арганізацыйныя пытанні, задачы краязнаўчай дзейнасці і вынікі даследчай і пошукавай працы. Шырокі кадравы склад краязнаўцаў быў прыкметным папаўненнем нешматлікіх прафесійных навуковых рэсурсаў. Падначаленасць Інбелкульту гарантавала непасрэднае ўзаемадзеянне краязнаўчых арганізацыяў і навуковых структураў у вывучэнні рэгіёнаў Беларусі.

Валянціна САІТАВА